

DAGUERRE ÉS ÁRNYKÉPE

A diorámától a papírképig

Mai, memóriakártyákon és szelfiken edzett gondolkodásmódunkkal nehéz megértenünk, milyen hatalmas dolog volt kétszáz évvel ezelőtt a világ dolgairól visszaverődő fényt rögzíteni. Amikor az első fotográfiák létrejöttek, a művészi szemlélet is alapvetően megváltozott.

♦ A fényképezés közvetlen őseinek a dagerrotípiát tekinthetjük. A legmegbízhatóbb módszer kidolgozója, **Louis-Jacques-Mandé Daguerre**, az 1810-es évek végén kezdett kísérletezni azzal, hogy milyen módon rögzíthetné fényérzékeny anyagok segítségével a világ dolgairól visszaverődő fényt. Hosszas kísérletezés után ezüsttel bevont rézlemezekre jódkristályokat gőzölt, és a képet az így létrejött ezüst-jodid-bevonatra rögzítette. *„Foglyul ejtettem a fényt – mondta büszkén. – Feltartóztattam a röptét.”* Erre persze egyedül nem lett volna képes. Mint sok más találmány esetében, itt is csendben meghúzódik a háttérben egy kitartó, tehetséges, de kevésbé életrelélő szereplő, **Nicéphore Niépce**. A Daguerre-nél több mint húsz évvel idősebb egykori katonatiszt, aki annak idején még részt vett a francia forradalomban és a napóleoni háborúkban, a hadakozás befejeztével elképesztő érdeklődéssel vetette magát a tudományokba. Olyan forradalmi dolgokat talált fel, mint a világ első belső égésű motorja, a velocipéd, az elfelejtett és jóval később újra felfedezett tekeréscsiga vagy a fényképezőgépekben használt objektív. Kísérletezett víztornyok hidraulikus szivattyúrendszerével és motoros meghajtású kerékpárokkal is. Ennek a termékeny elmének az egyik alkotása a ma ismert első fényképszerű alkotás, az úgynevezett heliográfia, amit a saját házából látható utcaképről készített 1826-ban. Nyolc óra hosszát exponálta egy fényérzékeny bitumenréteggel bevont ónlemezre, és jól kivehető rajta néhány épület, valamint egy fa.

Az őt és családját sújtó anyagi csőd vette rá arra, hogy a hasonló kísérleteket folytató Daguerre-rel társuljon. 1929-ben tíz évre szóló együttműködési szerződést kötöttek, Niépce azonban nem érte meg a társulás sikereit, mert 1833-ban meghalt. Daguerre egyedül folytatta az üzletet, és nemsokára komoly sikereket ért el vele. Mivel Daguerre-nek komoly összegekre volt szüksége a kísérletek folytatásához, a szórakoztatóiparban kereste a komolyabb bevételek lehetőségét. 1822-ben rukkolt elő a dioráma ötletével, ami korábban ismeretlen régiókba emelte a közönség szórakoztatását. Mivel eredetileg építészetet, díszlettervezést és nem utolsósorban panorámafestést tanult, volt mire alapoznia ötletét. Nagy beruházás és példátlan erőforrások kellettek hozzá, de maradéktalanul beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Azokban az időkben, amikor az első komoly kísérletek zajlottak a fotográfiával, még sokkal alacsonyabb volt az emberek ingerküszöbe, mint később. A legtöbben egész életükben alig mozdultak ki a szülőfalujukból vagy -városukból, és az életük legkomolyabb látványossága a vásár vagy a vándorszínház volt. A Párizsban megnyitott diorámaszínház a fényképezés előtti idők multiplex mozijának számított, a 19. század első felének leggrandiózusabb szórakoztatói formája lett. Külön helyiséget, sőt, külön épületet kellett biztosítani hozzá, mert ehhez a látványossághoz húsz–huszonöt méter hosszú, tizenöt méter magas vászakra volt szükség.

Kép - Wikimedia Commons, Profimedia - Red Dot (Daguerre portréja)

NICÉPHORE NIÉPCE

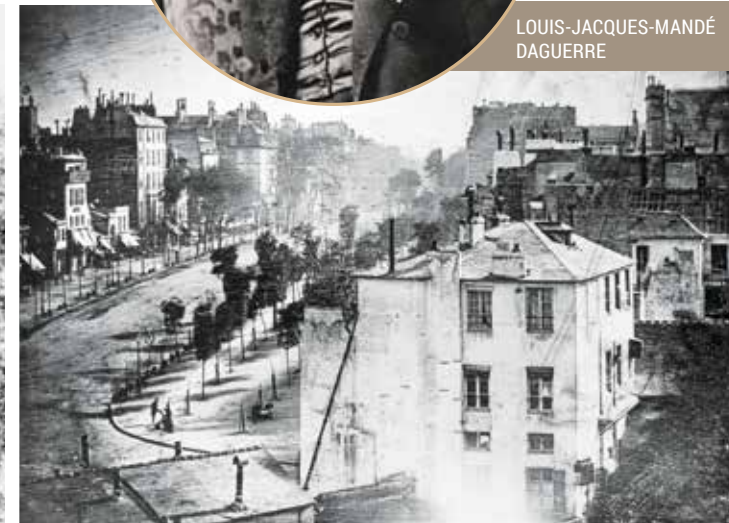

„Kilátás a dolgozószobából”. A történelem első, ismert fényképe, Niépce alkotása, 1826 v. 1827.

Ezeknek a hatalmas, áttetsző felületeknek mind a két oldalára gondosan kidolgozott festmény került: mindkettő ugyanazt a témát ábrázolta, de kétféle hangulatban, más színekkel és látványvilággal. A különleges hatást azzal érték el, hogy pontosan kidolgozott tervek szerint játszottak a megvilágítással. A terembe jutó természetes fény és különböző más fényforrások, például petróleumlámpák ügyes kombinációival befolyásolták a vászon két oldalára festett képek láthatóságát. Szinte háromdimenziós hatásokat gerjesztettek például egy romantikus hegyi falu ábrázolásával, amelyet a vászon egyik oldalán kellemes napfényben, a másikon baljós éjszakai sötétben ábrázoltak. Naplementéket, viharokat és más természeti jelenségeket szimuláltak a fényjátékkal, miközben a vászon mögött színes szalagok és leplek lengedeztek a tervezők szándékai szerint. A közönségre mindez döbbenetes hatást tett, valószínűleg jóval nagyobb, mint ma egy háromdimenziós tudományos-fantasztikus film egy átlag tinédzserre. A nem sokkal később kialakuló fotóművészetre óriási befolyást gyakorolt a világítástechnikának ez a kifinomult rendszere. Mivel az infrastruktúra ilyen grandiózus volt, tiszteletet parancsoló színpadtechnikára volt hozzá szükség. A vászonnak helyet adó emelvényt hatalmas kötél- és csigarendszerekkel munkások vezérelték, miközben a megvilágítás pontos koreográfiáját is többen irányították. Az előadások alatt végig nyikorgott és dübörgött

LOUIS-JACQUES-MANDÉ
DAGUERRE

„Boulevard du Temple”. Az első, embert ábrázoló fotográfia. Daguerre alkotása, dagerrotípiát, 1838.

a nézőtér alatt húzódo gépezet, de korabeli leírások szerint ez sem vett el semmit a közönség megdöbbenéséből és lelkesedéséből. Daguerre alaposan megszedte magát, és eközben a fotográfiába fektetett energiája is meghozta a gyümölcsét. Az egyre hatékonyabban tökéletesített eljárást – szigorú titoktartás közepette – bemutatta a Francia Tudományos Akadémia vezetősége előtt. Az új képalkotási módszer lenyűgözte a tudósokat. Lelkesedésükben megvették a jogokat Daguerre-től: élete végéig évi hatezer frankos járadékot biztosítottak neki, az elhunyt Niépce fiának pedig négyezret. A francia kormány a megvásárolt találmányt ünnepélyes keretek között nyilvánosságra hozta, és „ajándékként” átnyújtotta a világnak. A babérokat – társ és vetélytárs hiányában – Daguerre aratta le. Sokan azóta is tisztességtelennek tartják ezért, bár később társult Niépce fiával, és közösen folytatták az eljárás további tökéletesítését célzó kísérleteiket. A dagerrotípiát módszere hamar elterjedt, de nem tudta sokáig megőrizni egyeduralmát. Más kitartó kísérletezők feltalálták a korlátlanul sokszorosítható papírképet, így a fémlémezre készült fotók az 1860-as évekre kimentek a divatból. Daguerre azonban megőrizte hírnevét. Krátert neveztek el róla a Holdon, a nevét felvésték az Eiffel-toronyra, és örökre megmaradt a dagerrotípiát elnevezésben. ♦